

BUSINESS, TRADE AND EXCHANGE ACTIVITIES

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА БІРЖОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 33.568

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ДІЯЛЬНІСТЬ СТАРТАП-ПРОЕКТІВ

Оксана Данкеєва; Юлія Березова

Національний університет харчових технологій, Київ, Україна

Резюме. Сучасне ринкове середовище – середовище мінливості та загроз, яке постійно кидає виклик тим, хто на ньому функціонує. Пандемія COVID-19 негативно вплинула на всі економічні процеси без винятку в усіх державах світу. Її наслідками стали збільшення кількості безробітних, банкрутство підприємств малого та середнього бізнесу, порушення ланцюгів поставок тощо. Найбільш чутливими до будь-яких змін в економічному середовищі є малий бізнес і стартап-проекти. Тому сучасна ситуація в світі спонукає до необхідності розроблення заходів для мінімізації негативного впливу пандемії, карантинних заходів на діяльність стартап-проектів. Розглянуто дефініцію «стартап» та визначено спільну рису до визначення: як розуміння того, що стартап, перш за все, це реалізація нової ідеї, яка новим товаром чи послугою задовольнить потребу споживачів. Проаналізовано результати дослідження провідних дослідницьких структур щодо причин закриття стартап-проектів. Проаналізовано наслідки впливу пандемії на фінансовий стан стартап-проектів у різних галузях економіки. Визначено, що однією з поширених причин втрати значної частки прибутку великих та потужних компаній, які не змогли пристосуватися до нових умов існування, стало невміння вести бізнес онлайн зі своїми споживачами. Визначено найпривабливіші сфери для започаткування та розвитку стартап-проекту під час пандемії її перспективи подальшої діяльності. Наведено досвід країн світу щодо надання державної підтримки стартап-проектам у період пандемії. Зазначено програми підтримки українських стартап-проектів. Визначено, що надзвичайні умови ринкового середовища створюють не лише загрози, а й можливості для пошуку нових ідей та їх реалізації творчим стартаперам. Визначено, що успіх проекту залежить від рівня його адаптивності, готовності команди змінювати бізнес-модель, шукати альтернативні шляхи надходження ресурсів та інвестицій. Запропоновано заходи, що сприятимуть мінімізації негативного впливу пандемії на діяльність стартап-проектів.

Ключові слова: стартап, стартап-проекти, державна підтримка стартап-проектів, пандемія, ринкове середовище, споживачі, загрози, можливості.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.02.153

Отримано 03.03.2021

UDC 33.568

IMPACT OF PANDEMIC ON STARTUP PROJECTS

Oksana Dankeieva; Yuliia Berezova

National University of Food Technology, Kyiv, Ukraine

Summary. The modern market environment is an environment of variability and threats that constantly challenges those who operate in it. COVID-19 pandemic has negatively affected all economic processes, without exception, in all the states of the world. Its consequences are: the increase in the number of unemployed, the

bankruptcy of small and medium-sized businesses, disruption of supply chains, etc. The most sensitive to any changes in the economic environment are small business and startup projects, so the modern situation in the world makes it necessary to develop the measures for minimization the negative impact of pandemic, quarantine restrictions on the activities of startup projects. The definition "startup" is considered and the common feature of the definition is defined as understanding that startup, first of all, is the implementation of a new idea that satisfy the need of consumers with a new product or service. The results of the investigation of leading research structures concerning the reasons for closing startup projects are analyzed. The pandemic impact on the financial condition of startup projects in various sectors of the economy is analyzed as well. It is determined that one of the common reasons for the loss of a significant share of the profits of large and powerful companies that could not adapt to the new conditions of existence is the inability to conduct business online with consumers. The most attractive areas for the start and development of the startup project during pandemic and prospects for further activities are identified. The experience of the countries of the world in providing state support for startup projects during the pandemic is presented. Support programs for Ukrainian startup projects are indicated. It is determined that the extraordinary conditions of the market environment provide not only threats, but also opportunities for the search for new ideas and their implementation by creative startups. It is also determined that the project success depends on the level of its adaptability, on the team readiness to change business model, to look for alternative ways of receiving resources and investments. Measures for minimizing the negative impact of the pandemic on the startup projects activities are proposed.

Key words: *startup, startup projects, state support of startup projects, pandemic, market environment, consumers, threats, opportunities.*

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.02.153

Received 03.03.2021

Постановка проблеми. Стартап-проекти є важливою складовою економіки країни, оскільки забезпечують робочими місцями населення, сприяють залученню інвестицій, технологічному розвитку, та, як наслідок, зростанню ВВП, підвищенню іміджу країни на міжнародній арені. Проте на сьогодні пандемія Covid-19 створила соціальний та економічний хаос, що являє глобальну загрозу як для населення планети, так і для всіх економічних та бізнес-процесів. Найбільш чутливими до будь-яких змін в економічному середовищі є малий бізнес і стартап-проекти. Тому сучасна ситуація в світі викликає необхідність розроблення заходів для мінімізації негативного впливу пандемії, карантинних заходів на діяльність стартап-проектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження діяльності стартап-проектів найбільш ґрунтовно висвітлено в працях закордонних авторів: Ф. Лау, П. Тіля, С. Бланка [1], Б. Дорфа, Е. Райза, Л. Райнер, П. Грехем [2], Т. Пітер, Д. Вонг та ін., а також бізнесменів, які започаткували власну справу: Г. Кавасаки, Д. Яна, Н. Хоанга [3], І. Кульчицького, В. Пікуля [4], Д. Борбрицького, ін. Напрацювання вказаних науковців висвітлюють специфічні риси стартап-проектів, вплив середовища на діяльність, характеристику етапів життєвого циклу стартап-проектів та їх залежності від сфери застосування тощо. Проте виклики, які становить ринкове середовище, а також і пандемія COVID-19, спричиняє необхідність постійного коригування діяльності стартап-проектів у надзвичайних кризових умовах.

Мета статті. Аналіз впливу пандемії на діяльність стартап-проектів та визначення результативних заходів для зменшення її негативного впливу.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено такі наукові завдання: дослідити сутність поняття «стартап», проаналізувати вплив пандемії на фінансовий стан стартап-проектів, дослідити досвід державної допомоги стартап-проектам у країнах світу, визначити пріоритетні сфери для розвитку, визначити результативні заходи, які б сприяли мінімізації негативного впливу пандемії на діяльність стартап-проектів.

Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: аналіз, узагальнення, індукція, аналогія, моделювання, системний підхід.

Виклад основного матеріалу. Перший стартап з'явився завдяки наполегливій праці та креативному мисленню випускників Стенфордського університету Девіда

Паккарда і Вльяма Хьюлетта в 1939 році в м. Пало Альто (США). Місто з того часу вважається центром розвитку нових технологій. Надалі фінансисти, підприємці тривалий час мали різні думки щодо визначення терміна «стартап». Більшість основними характерними рисами таких компаній, вважала короткий термін активної діяльності, швидке зростання, створення товару чи послуги в умовах надзвичайного ризику. Американський підприємець Стів Бланк у своїх роботах описував стартап-проект як тимчасову структуру, яка спрямована на пошук і реалізацію масштабованої бізнес-ідеї [5]. Саме це визначення прийнято вважати класичним. Упродовж майже століття багато дослідників визначають сутність дефініції «стартап» (табл. 1). Їх об'єднує розуміння того, що стартап, перш за все, це реалізація нової ідеї, яка новим товаром чи послугою задовольнить потребу споживачів.

Таблиця 1. Сутність дефініції «стартап»

Table 1. The essence of the definition «startup»

Автор	Дефініція
С. Бланк [5]	Стартап (від англ. Start-up – стартувати, запускати). Це тимчасова структура, яка спрямована на пошук і реалізацію масштабованої бізнес-ідеї
П. Грехам [2]	Стартап – це зростання
Е. Райс [6]	Стартап – новостворена організація, яка займається розробленням нових товарів або послуг в умовах надзвичайної невизначеності
В. Пікуль [4]	Стартап – це тільки що створена компанія, яка перебуває на стадії розвитку і будує свій бізнес на основі інноваційних ідей, або на основі щойно винайдених технологій
Н. Хоанг [2]	Стартап – опис бізнесу, який працює над створенням продуктів або надання послуг для вирішення сучасних проблем або задоволення поточних вимог, оскільки рішення не є зрозумілим і успіх не гарантовано

Згідно з результатами Глобального моніторингу підприємництва (GEM) – дослідницького проекту Лондонської школи бізнесу і Коледжу Бебсона, кожного року 300 млн. людей намагаються створити близько 150 млн. стартап-проектів у всьому світі. Лише третина цієї кількості проходить стадію запуску. Також дані цього дослідження свідчать, що щороку реалізується близько 50 мільйонів нових проектів, кожного дня – 137 000 стартап-проектів, з них щодня приблизно 120 000 підприємств-новаторів припиняють свою діяльність. Серед причин закриття стартап-проектів найчастіше виділяють падіння попиту, припинення фінансування, розбіжності в середині команди її засновниками, інвесторами [7].

Як зазначалося, сучасне ринкове середовище – середовище мінливості та загроз, яке постійно кидає виклик тим, хто на ньому функціонує. Пандемія COVID-19 негативно вплинула на всі економічні процеси без винятку в усіх державах світу. Її наслідками стали збільшення кількості безробітних, банкрутство підприємств, порушення ланцюгів поставок тощо. Через несприятливі економічні умови, зниження купівельної спроможності населення та швидку зміну попиту споживачів багато стартап-проектів не були реалізовані. Проте не всі сфери діяльності однаковою мірою постраждали від пандемії. Наприклад, у підприємств ІТ-сфери, навпаки, з'явилися нові напрямки розвитку, що спричинили зростання кількості споживачів їх послуг та збільшення попиту на продукти, які вони пропонують.

Науковці з Гарварду, Стенфорду, Чиказького університету та Університету Британії здійснили фінансове оцінювання стану стартап-проектів в інвестиційних

портфелях 1000 венчурних фондів – 572 в США та 381 в інших країнах. Дослідники дійшли висновку, що 52% стартап-проектів мають позитивну динаміку розвитку, незважаючи на пандемію. Вплив пандемії на фінансовий стан стартап-проектів, відповідно до результатів дослідження Національного бюро економічних досліджень, зображеного на рис. 1 [8], показав, що, не зважаючи на широкий перелік карантинних заходів, зниження купівельної спроможності населення, зменшення кількості інвестицій – лише 10% стартап-проектів відчули критичне погіршення свого фінансового стану.

Однією з поширених причин втрати значної частки прибутку великих та потужних компаній, які не змогли пристосуватися до нових умов існування, стало невміння вести бізнес онлайн зі своїми споживачами. Проте невеликі технологічні стартап-проекти зуміли швидко заволодіти значною часткою ринку саме завдяки розумінню важливості впровадження та застосування сучасних інформаційних технологій в своїй діяльності, а також умінням надати зазначену перевагу від їх використання споживачеві.

В сучасних умовах обмежених можливостей через пандемію у споживачів сформувалися нові звички та потреби, через це прийняття цифрових технологій відбулося за кілька місяців, хоча за прогнозами зазначений процес міг зайняти близько п'яти років. Результати недавнього опитування, проведеного міжнародною консалтинговою компанією «McKinsey & Company» [9], показало, що троє з чотирьох споживачів, які вперше використали цифрові технології для задоволення власних потреб під час карантину, продовжать користуватися ними навіть тоді, коли ситуація нормалізується.

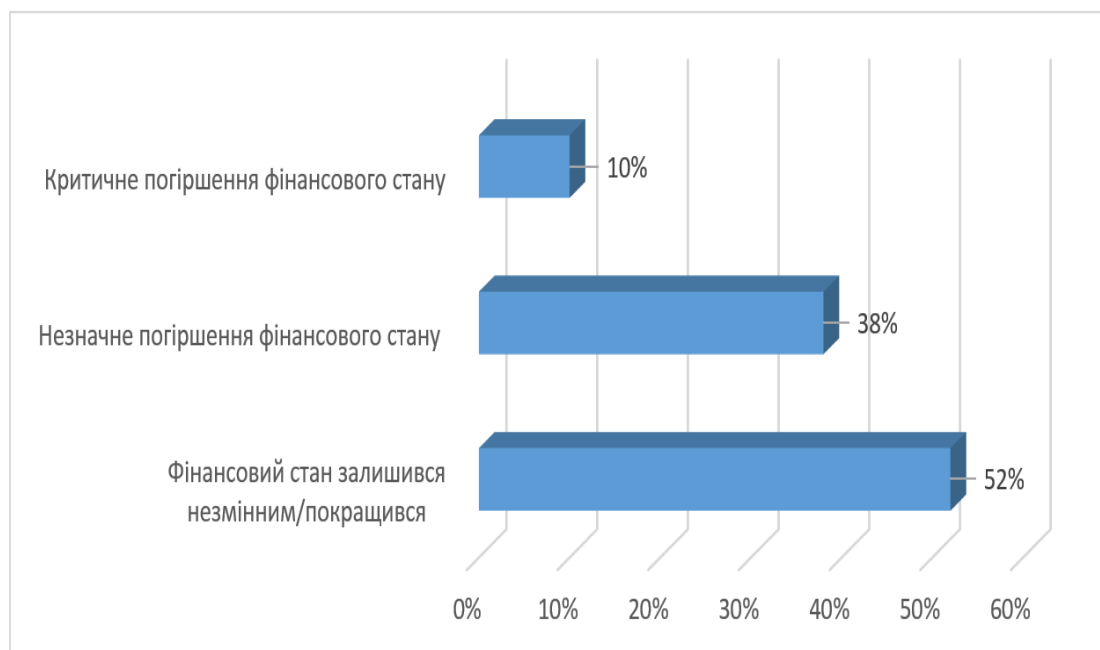

Рисунок 1. Вплив пандемії на фінансовий стан стартап-проектів

Figure 1. Pandemic impact on the financial status of startup projects

Більшість компаній банківської сфери, сфери розваг, страхування, телекомунікацій та інших вперше почали використовувати цифрові технології для надання послуг саме під час пандемії COVID-19. Динаміку впровадження цифрових технологій підприємствами різних сфер наведено на рис. 2 [10].

Рисунок 2. Динаміка впровадження цифрових технологій підприємствами в період пандемії

Figure 2. Trends in the digital technologies adoption by enterprises during the pandemic

Аналітики та економісти називають кризові стани найкращими інкубаторами і вважають, що вони є корисними для бізнесу. Як приклад, всесвітньовідомі компанії такі, як «Uber», «WhatsApp», «Groupon» засновані під час світової кризи в 2008 році та успішно функціонують і досьогодні. Перевагою відкриття бізнесу під час надзвичайних подій є можливість першими побачити й використати нові можливості та тенденції, які в подальшому стануть звичними для споживачів і гарантуватимуть економічне зростання компанії.

Команда журналу «JustBusiness» провела опитування 428 підприємців щодо наслідків впливу пандемії на їхні проекти і майбутні плани. Понад 80 респондентів відповіли, що не планували створювати стартап-проекти, але їх надихнули зміни на ринку, що виникли через вплив пандемії. Результати продемонстрували, що найпривабливішими сферами для започаткування та розвитку стартап-проекту є: готельно-ресторанна й туристична, торгівля, нерухомість та сфера охорони здоров'я [11]. Підсумки опитування підприємців-респондентів щодо запланованих програм відкриття стартап-проектів наведено в діаграмі на рис. 3.

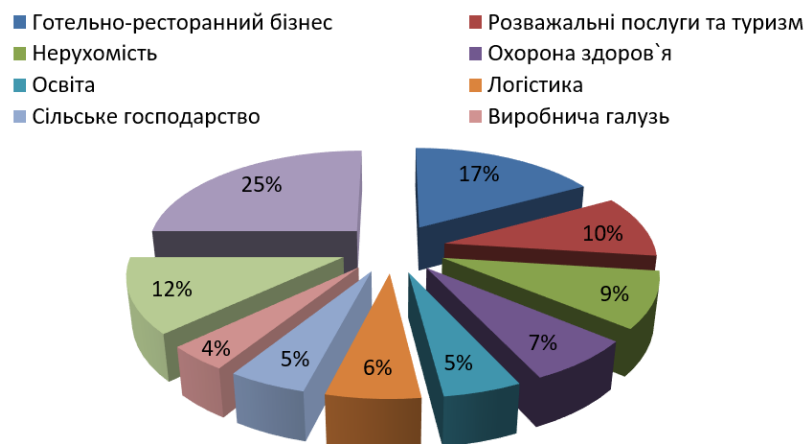

Рисунок 3. Заплановані стартап-проекти в 2021 році за сферами реалізації

Figure 3. Start-up projects planned in 2021 by the areas of implementation

Як бачимо з рис. 3, увага підприємців зосереджена на сферах, які найбільше постраждали від COVID-19, що сприятиме їх швидкому відновленню.

Проте відбудова економіки можлива лише у разі консолідації зусиль підприємців-новаторів і держави. В більшості країн світу діють програми державної допомоги стартап-проектам під час пандемії, їх перелік наведено в табл.1.

В Україні уряд запустив Український фонд стартапів з бюджетом 400 млн грн на грантову підтримку молодих українських стартапів. Крім того, впроваджуються кілька галузевих програм підтримки, грантів для малого та середнього бізнесу, тренінгів та кемпів для молодих підприємців і стартапів. Спільно з урядом такі ініціативи підтримують донорські організації, зокрема Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України». Зі спалахом коронавірусу в Україні було організовано кілька хакатонів та програм підтримки стартапів та малого бізнесу. Ми в YEP створили платформу антикризових рішень AC Lab21, Мінцифра організувала конкурс IT-проектів #HackCorona з призовим фондом у 4 млн грн, CASERS проводили хакатон Fix the Crisis [12, 13].

Таблиця 1. Перелік програм державної допомоги стартап-проектам під час пандемії у деяких країнах світу

Table 1. List of state assistance programs for startup projects during the pandemic in some countries of the world

Країна	Заходи для підтримання стартап-проектів
Італія	Стартап-проекти, дохід яких складає менше 2 млн євро на рік звільняються від сплати податків. Можливість відтермінування платежів за довготерміновими кредитами
Великобританія	Відтермінування сплати податків для малих підприємств, зокрема стартап-проектів
Ізраїль	Держава виділила 1,2 млрд шекелів для підтримання стартап-проектів. Організовано кілька коронавірусних хакатонів. Надання грантів через Міністерство інновацій через прискорений «коронавірусний канал», створений для того, щоб допомогти компаніям пережити фінансовий шторм
Сінгапур	Надання менторської допомоги та підтримання в отриманні кредитів. На стимулювання приватних інвестицій виділено \$ 285 млн, що допоможе ліквідувати дефіцит фінансування стартапів в умовах пандемії, який може призвести до втрати робочих місць і перспективних компаній. Програма підтримки стартапів Startup SG Equity отримала додаткові \$300 млн фінансування від держави
Естонія	Прогресивні ідеї на серії хакатонів. Спільно із Сінгапуром та Європейською комісією безкоштовна 100-годинна акселераційна програма для стартапів Salto Growth Camp: EMERGENCY
Іспанія	Відтермінування сплати податків. Можливість відтермінування платежів за довготерміновими кредитами. Позики від офіційної кредитної організації «Instituto de Credito Oficial»

Джерело: узагальнено та побудовано за [11, 12, 13].

Отже, надзвичайні умови ринкового середовища створюють не лише загрози, а й можливості до пошуку нових ідей та їх реалізації творчими стартаперами.

Підприємцям-початківцям, які хочуть створити процвітаючий стартап-проект, який не втратить актуальності в майбутньому, доцільно дотримувати таких заходів:

1. Зосередитися на вирішенні постійної проблеми, а не тимчасової.
2. Постійно слідкувати за показниками, підлаштовуватися під середовище й у разі необхідності змінювати бізнес-модель [14].
3. Забезпечити співробітників засобами зв'язку та іншими інструментами, налагодити ефективну дистанційну роботу.

4. Карантинні заходи порушують ланцюги постачання, що призводить до затримань доставки сировини на виробництво й негативно відображається на виробничому процесі. Необхідно проанотувати наявні ресурси, у разі необхідності, скоригувати плани виробництва і продажів, знайти інших постачальників, а також дослідити альтернативні шляхи надходження прибутку.

5. Успіх проекту напряму залежить від результатів роботи кожного члена команди. Обов'язком керівництва має стати підтримка командного духу в середині колективу, оскільки карантин може негативно вплинути на психоемоційний стан працівників, а робота вдома знизить продуктивність праці.

6. Важливо оцінити можливість перепрофілювання продукту, знайти для нього нове застосування. Американський стартап-проект Spaces, що займається розробленням додатків для VR, з початком пандемії сфокусував діяльність на створенні доповнень, із використанням елементів віртуальної реальності, до додатків для відеоконференцій [15]. За прогнозами аналітичних джерел, після закінчення пандемії зросте попит на технології й рішення, які допоможуть економіці швидко компенсувати втрати. Тому, якщо неможливо здійснити зміну профілю, необхідно наділити продукт такими функціями, які б сприяли зменшенню негативних наслідків кризи для бізнесу.

Отже, щоб стартап-проект продовжив своє існування в період пандемії та після виходу з неї, він повинен бути, перш за все, адаптивним.

Висновки. Високий рівень ризику характерний для стартап-проектів у будь-який період, але його рівень суттєво зростає в період пандемії. Не зважаючи на ряд негативних чинників, які впливають на економічне середовище, саме період пандемії та кризи може допомогти підприємцям побачити нові напрямки розвитку бізнесу. Успіх проекту залежить від рівня його адаптивності, тобто від готовності команди змінювати бізнес-модель, шукати альтернативні шляхи надходження ресурсів та інвестицій. Не менш важливою є підтримання працівників, а також організація дистанційної роботи, оскільки від ефективності праці кожного члена команди залежить загальний результат.

Conclusions. High risk is typical for startups in any period, but its level increases significantly during pandemic. Despite numerous negative factors affecting the economic environment, it is the period of pandemic and crisis that can help entrepreneurs to see new directions of business development. The project success depends on the level of its adaptability, the willingness of the team to change business model, to look for alternative ways of receiving resources and investments. The support of employees and the organization of remote work are equally important, as the overall result depends on the efficiency of each team member.

Список використаної літератури

1. Бланк С. Стартап. Настольная книга основателя. Москва: Альпина Паблишер, 2013. 616 с.
2. Graham P. Startup – Growth. URL: // www.paulgraham.com (дата звернення: 29.01.2021).
3. Hoang N. «A Guide for startups Bachelor's Thesis». URL: https://www.Theseus.fi/bitstream/handle/10024/101255/Hoang_NgaQuynh.pdf?sequence=1 (дата звернення: 29.01.2021).
4. Пікуль В. С. Що таке стартап? URL: https://3222.ua/ru/article/scho_take_startap.htm (дата звернення: 29.01.2021).
5. Бланк С. Четыре шага к озарению. Стратегии создания успешных стартапов. Москва: Альпина Паблишер, 2014. 368 с.
6. Райс Е. Бизнес с нуля. Москва: Альпина Паблишер, 2011. 258 с.
7. Глобальный мониторинг підприємництва (GEM). URL: https://gemconsortium.org (дата звернення: 28.01.2021).
8. Rivero N. Most startups haven't seen any negative impact from the pandemic. URL: https://qz.com/1907540/most-startups-havent-seen-any-negative-impact-from-the-pandemic/ (дата звернення: 29.01.2021).
9. Riani A. Insights About Startup Opportunities During The Pandemic. URL: https://www.forbes.com/sites/abdoriani/2020/11/28/insights-about-startup-opportunities-during-the-pandemic/?sh=1413b2ec5bae (дата звернення: 29.01.2021).

10. Baig A. Digital adoption through COVID-19 and beyond URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/the-covid-19-recovery-will-be-digital-a-plan-for-the-first-90-days> (дата звернення: 29.01.2021).
11. Goldstein E. How 2020 Has Influenced a New Class of «Pandemic Founders». URL: <https://www.justbusiness.com/reports/pandemic-survey> (дата звернення: 29.01.2021).
12. M!nd – незалежний журналістський бізнес-портал. URL: <https://mind.ua/openmind/20216196-kupuj-ukrayinske-yaka-pidtrimka-potribna-startapam> (дата звернення: 11.02.2021).
13. ІнА «Українські новини». URL: <https://nv.ua/ukr/biz/tech/direktor-ukrajinskogo-fondu-statrapiv-prokrizu-yak-mozhlyvist-dlya-proyektiv-novini-ukrajini-50112128.html> (дата звернення: 11.02.2021).
14. Kerrest F. How startups can survive and thrive in the COVID-19 crisis. URL: <https://www.fastcompany.com/90530355/how-startups-can-survive-and-thrive-in-the-coronavirus-recession> (дата звернення: 29.01.2021).
15. Петрова Е. Что будет с венчурным рынком и какие стартапы ждет успех после кризиса. URL: <https://trends.rbc.ru/trends/innovation/5ec4f11d9a7947042641c0f8> (дата звернення: 25.01.2021).

References

1. Blank S. Startup. Nastolnaya kniga osnovatelya. Moskva: Alpina Publisher, 2013. 616 p.
2. Graham P. Startup – Growth. URL: // www.paulgraham.com (data zvernennya: 29.01.2021).
3. Hoang N. (2015). “A Guide for startups Bachelor’s Thesis”. URL: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/101255/Hoang_NgaQuynh.pdf?sequence=1 (data zvernennya: 25.01.2021).
4. Pikul' V. S. Shcho take startup? URL: https://3222.ua/ru/article/scho_take_startup.htm (data zvernennya: 29.01.2021).
5. Blank S. Chetyre shaga k ozareniyu. Strategii sozdaniya uspešnyih startapov. Moskva: Alpina Publisher, 2014. 368 p.
6. Rays E. Biznes s nulya. Moskva: Alpina Publisher, 2011. 258 p.
7. Hlobal'nyy monitorynh pidpryyemnytstva (GEM). URL: <https://gemconsortium.org> (data zvernennya: 29.01.2021).
8. Rivero N. Most startups haven’t seen any negative impact from the pandemic. URL: <https://qz.com/1907540/most-startups-havent-seen-any-negative-impact-from-the-pandemic/> (data zvernennya: 29.01.2021).
9. Riani A. Insights About Startup Opportunities During The Pandemic. URL: <https://www.forbes.com/sites/abdoriani/2020/11/28/insights-about-startup-opportunities-during-the-pandemic/?sh=1413b2ec5bae> (data zvernennya: 29.01.2021).
10. Baig A. Digital adoption through COVID-19 and beyond URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinsey-digital/our-insights/the-covid-19-recovery-will-be-digital-a-plan-for-the-first-90-days> (data zvernennya: 29.01.2021).
11. Goldstein E. How 2020 Has Influenced a New Class of «Pandemic Founders». URL: <https://www.justbusiness.com/reports/pandemic-survey> (data zvernennya: 29.01.2021).
12. M!nd – nezalezhnyy zhurnalist-s'kyy biznes-portal. URL: <https://mind.ua/openmind/20216196-kupuj-ukrayinske-yaka-pidtrimka-potribna-startapam> (data zvernennya: 11.02.2021).
13. ІнА “Українські новини”. URL: <https://nv.ua/ukr/biz/tech/direktor-ukrajinskogo-fondu-statrapiv-prokrizu-yak-mozhlyvist-dlya-proyektiv-novini-ukrajini-50112128.html> (data zvernennya: 11.02.2021).
14. Kerrest F. How startups can survive and thrive in the COVID-19 crisis. URL: <https://www.fastcompany.com/90530355/how-startups-can-survive-and-thrive-in-the-coronavirus-recession> (data zvernennya: 29.01.2021).
15. Petrova E. Chto budet s venchurnym ryнком i kakie startapyi zhdet uspeh posle krizisa URL: <https://trends.rbc.ru/trends/innovation/5ec4f11d9a7947042641c0f8> (data zvernennya: 25.01.2021).